

ADLARI ANCAQ «MUNISNAMƏ»DƏ ÇƏKİLƏN BƏZİ ÖVLIYALARIN TƏDQIQI

Rəna Rzayeva

AMEA Şərqşünaslıq institutu, Bakı, Azərbaycan
e-mail: rzayeva1958@icloud.com

Xülasə. Məqalədə haqlarında ilk dəfə olaraq Əbubəkr ibn Xosrov əl-Ustadın möhtəşəm «Munisnamə» əsəri vasitəsi ilə məlumat əldə etdiyimiz övliyalar, şeyxlər, sufilər, onların tövbə edib, haqq yoluna qədəm qoyma səbəbləri araşdırılmışdır.

Açar sözlər: «Munisnamə», təriqət, abdal, övtad, pır, şeyx, zahid, arif.

RESEARCH ON THE SAINTS WHOSE NAMES ARE MENTIONED IN «MUNISNAME»

Rena Rzayeva

Institute of Oriental Studies, ANAS, Baku, Azerbaijan

Abstract. The saints, about whom we got information for the first time in “Munisnameh”, a magnificent work of art by Abu Bakr Khosrov, the reasons for these saints’ repentance (tawba) of sin and their taking the way of truth have been studied in this article.

Keywords: “Munisnameh”, tariqa, abdal, ovtad, pır, sheikh, zahid, arif.

ИЗУЧЕНИЕ НЕКОТОРЫХ СУФИЙ ИМЕНА КОТОРЫХ УПОМИНАЮТСЯ ТОЛЬКО В «МУНИСНАМЕ»

Рена Рзаева

Институт востоковедения НАНА, Баку, Азербайджан

Резюме. В статье изучены святые, о которых мы впервые получили сведения в «Муниснаме», великолепном произведении искусства Абу Бакра Хосрова, причины покаяния (тауба) этих святых в грехах и их вступления на путь истины.

Ключевые слова: «Муниснаме», тарикат, оvtad, абдал, пир, шейх, захит, ариф

1. Giriş

Əbubəkr ibn Xosrov əl-Ustadın «Munisnamə» əsəri haqqında artıq əlimizdə müəyyən araşdırma materialı vardır [12]. Bu əsər hələ keçən əsrin sonlarında Şərqşünas alim prof. R.Əliyev tərəfindən araşdırılmış və rus dilinə tərcümə edilmişdir [1, 6, 8]. Bu mükəmməl tərcümə tez bir zamanda ədəbiyyatşünasların, mətnşünasların diqqətini çəkmiş və əsər müxtəlif tədqiqatçı-alimlər tərəfindən, qəsmən də olsa, öyrənilmiş və hissə-hissə tərcümə edilmişdir [2, 7, 13]. R.Əliyevin tərcüməsində əsərin rus dilinə çevrilməmiş III və IV fəslə isə son zamanlar daha böyük maraq doğurmuş və gündəmə gəlmişdir. Belə ki, məhz, bu fəsillər mənbə xarakteri daşması nöqtəyi-nəzərindən çox böyük əhəmiyyətə malikdir. Humanitar və İctimai Elmlər üzrə I Beynəlxalq Elmi Konfransın Materialları jurnalında yer almış «Munisnamə»də adları çəkilən bəzi sufilər haqqında» və Elmi İş Bəynəlxalq Jurnalında çap olunmuş «Haqlarında məlumatla ancaq «Munisnamə»də rast gəldiyimiz övliyalar» adlı məqalələrdə bu mövzuya müəyyən dərəcədə toxunulmuşdur [3, 4]. Bu məqalələrdə digər mənbələrdə adlarına rast gəlmədiyimiz övliyalar haqqında bəhs edilmişdir. Müqayisəli şəkildə araşdırılan əsərlər Əli ibn Osman əl- Hücvirinin «Kəşf əl-məhcub» və Fəridəddin Əttarın «Təzkirət ül-övliya» əsərləri

olmuşdur [10, 11]. Araşdırma nəticəsində üzə çıxmış adlar, simalar, həmin şəxsiyyətlərin fikirləri və yaşam tərzləri, təsəvvüfi fikir, ifadələri dövrün ədəbi-ictimai, siyasi-mədəni mühitini öyrənmək üçün yetərlincə məlumat verir, təsəvvüfi fikrin, ideyanın əsas aparıcı istiqamətlərini müəyyənləşdirməyə şərait yaradır. Bu fəsillərdə adları çəkilən övliyalardan mənsub olduqları sufi məktəbləri, təriqətlər, onların müridləri və müridləri, tövbə etmə səbəbləri və haqq yoluna gəlmə səbəbləri öz əksini tapmışdır. Bu övliyalardan araşdırılmasında «Təsəvvüf Tarixi» [5] kitabının xüsusi yeri vardır. Belə ki, müqyisəli şəkildə araşdırdığımız mənbələrdə rast gəlmədiyimiz bəzi sufilər haqqında, məhz, bu kitab vasitəsilə müəyyən məlumat əldə etmək mümkün olmuşdur. Bu məlumatlar bizə Əbubəkr ibn Xosrov əl-Ustadın «Munisnamə»sində adları çəkilmiş övliya, sufi, şeyx, təriqət başçıları haqqındakı informasiyanı bir qədər də genişləndirməyə, informasiyanı, bir növ, təsdiq etməyə imkan vermişdir [5]

İndi isə bu övliyalar haqqında əlimizdə olan məlumatlara nəzər salaq:

Əbubəyqub İshaq İbn Məhəmməd Nəhruri

ابو يعقوب اسحاق بن محمد نهر جوری رحمه اله صحبت یافته بود با جنید و نوری و عمرو (بن عثمان) مکی و بعضی پیران او خلافت وی را رد می کنند (و بعضی از پیران خلافت وی در راه را رد می کنند) و بعضی قبول می کنند و از طبقات ارباب حقیقت و اصحاب طریقت می گیرند چون ابوالعباس عطا و ابو عبدالله خفیف و ابوالقاسم نصر آبادی ایشان وی را مدح گویند و از اصحاب حقیقت شمردند.

او گفت: «هر که به کردار خود نکرده، از حق تعالی باز ماند و هر که به حق تعالی نکرده به عمل خود نه بیند».

O, Nuri, Cüneyd, Əmir İbn Osman Məkki və habelə başqa pirlərin musahibi və şagirdlərindən sayılırdı. Doğrudur, bəzi pirlər onun sufi xilafətini inkar etmişlərsə də, bəziləri, o cümlədən, Əbu Abdullah Xəfif, Əbu Abbas Əta, Əbül-Qasım Nəsrəbadi onu həqiqət-səhabəsi hesab etmişlər.

O, deyirdi: «Özünü əməli ilə doğrulda bilməyən bir kəs, Allaha da qulluq edə bilməz. Allaha qulluq edə bilməyən bir şəxs isə yaxşı əməllərin sahibi ola bilməz» [12, s.52^a]

Abdulla

عبدالله..... رحمه اله اصل او از بغداد بود به مصر فرود آمد. و آنجا فرمان یافت و هم صحبت جنید بود و نوری.

او گفت: «مرید آن باشد که نفس خود را نه به دنیا خواهد. و نه به آخرت و هر چه خواهد مراد پیر خواهد. تا او را مرید توان گفت».

از او پرسیدند:

- چه گویی جماعتی را که به مناھی و ملاهی مشغولند چون نای و چنگ و بریط و ما را از ایشان زیانی نمی رسد.

جواب داد:

- اگر شنیدین [آن ها] تو را به دنیا سود نه می دارد، به دوزخیت هم سود ندارد. نعوذ بالله من ذلك سه بار گفت.

Onun kökü Bağdaddan olmuş, lakin Misirdə yaşamış və orada da vəfat etmişdir. Nuri və Cüneydlə musahib olmuşdur.

O, deyirdi: «Həqiqi mürid öz nəfsini nə dünyaya və nə də axirətə görə sevmir. Müridin istəyi öz pirlərinin muradı olmalıdır».

Ondan soruşmuşlar ki, əslində bizə heç bir zərəri olmayan çəng, bərbət, ney alətlərindən qadağan edilmiş eys-ışrət məclislərində əylənmək məqsədi ilə məşğul olanlar haqqında fikri nədir?

O demişdir: «Dinlədiyiniz alətlərin dünyanıza bir xeyri yoxdursa, cəhənnəminizə də xeyri olmayacaqdır».

Sonra üç dəfə: «nəzubillah min zalik»(bunların əlindən Allaha sığınırım) demişdir». [12, s.55^a]

Əbülhüsen Farsi

ابوالحسین فارسی رحمه اله از علما و اصحاب طریقت بود و با جنید و دیگر پیران بزرگ صحبت داشته. او گفت:

- «راحت با خدا جوی و از خدای مجوی، که هر کس راحت با خدای جوید، به رهد»
- و «هر که از خدای جوید هلاک گردد».
- و «راحت با خدای جستن آن بود که دلش با یاد خدای سکون گیرد».
- و «بدان بیاساید و راحت از خدای جستن آن باشد که، از یاد او غافل ماند و به چیزی دیگر نیارامد».

همو گفت:

- عمارت دل از چهار چیز بود:
- از علم و تقوی و زهد و طاعت خدای.
- و خرابی دل هم از چهار چیز است:
- جهل و معصیت و غرور و غفلت

و همو گفت:

- اصل خیرات چهار چیز است:
- سخاوت و تواضع و طاعت و خوی خوش.

O, təriqət əhli və alim olmuşdur. Cüneyd və başqa pirlərlə musahib olmuşdur. O, deyirdi:

- Rahatlığı Allahdan uzaq olmaqla deyil, Allaha yaxınlaşmaqla əldə edə bilərsiniz.
- Rahatlığını Allaha yaxınlaşmaqda görə bəndə mütləq xilas olacaqdır.
- Rahatlığını Allahdan uzaqlaşmaqda görə bəndə mütləq məhv olacaqdır.
- Rahatlığı Allaha yaxınlaşmaqla tapmaq o deməkdir ki, Allahın bəndəsi öz Tanrısına ürəkdən bağlı olur».

-Rahatlığı Allahdan uzaqlaşmaqda axtarmaq o deməkdir ki, Allahın bəndəsi öz Tanrısından qafil olur və onu unudur. Beləliklə onun ürəyi daha başqa bir şey ilə sakitləşə bilməz».

Başqa bir yerdə deyirdi:

- Könül azadlığını dörd şeylə təmin etmək mümkündür: elm, paklıq, zahidlik, itaət .
- Könül, qəlb, ürək isə dörd şeyin müqabilində viran qalır: cəhalət, günah, təkəbbür, qəflət.

Xeyirxahlığın əsasını da dörd şey təşkil edir: səxavət, təvazökarlıq, gözəl xasiyyət, itaət [12, s.57^{a,b}]

Əbu Məhəmməd Razi

ابو محمد رازی صحبت جنید و غیره دریافته بود. از وی پرسیدند که ای شیخ از چیست که مردم عیب خود نتوانند دید؟ گفت:

- از بهر آنکه حق تعالی دل ایشان را کور گردانیده. پس عجب و خودبینی و لقمه حرام که (امر معمول) ایشان است.

Məhəmməd Razi Cüneyd və başqa pirlərin müsahibi olmuşdur, onların yolunu mənimsəmiş və daha sonra ayrıca, müstəqil bir yola qədəm basmışdır.

Ondan soruşmuşlar:

- Ey şeyx nə üçün, insanlar öz eybni görə bilmir?

O demişdir:

- Ona görə ki, ulu Tanrı onların görənlərini qapamışdır.
- Çünki onlar hər şeyi şəxsən özləri mənimsəmək adətinə düşər olmuşlar.
- Bir də ona görə ki, haram işlərlə məşğul olmaq, haram yeməklər yemək, özləri ilə öyünmək onların gündəlik həyatlarında adət şəklini almışdır [12, s.59^{a,b}].

Sadaladığımız, nəzərdən keçirib fikirlərini müəyyən qədər araşdırdığımız bu sufiləri böyük sufi şeyxi Cüneyd Bağdadinin tərəfdarları kimi qəbul edirik, onların hansı ideya ilə yaşadıkları haqqında müəyyən fikir formalaşdırıb irəli sürə bilərik. Belə ki, Cüneyd Bağdadiyə mənsub olan bu iki kəlam sufilərin ruh halını ifadə edir: «Təsəvvüf, Haqqın səni səndə öldürüb özülə diriltməsidir», «Təsəvvüf, sufinin içində olduğu bir sifətdir. Bu sifət, həqiqətdə Haqqın, surət və zahiri etibarilə xalqındır». Belə hesab etmək mümkündür ki, bu sufilər də, məhz, bu ruhi vəziyyəti yaşamışlar [5, s.28].

«Munisnamə»də adları xüsusi çəkilən bir başqa övliyaları da nəzərdən keçirək.

Əbülhəsən (Maliki)

ابوالحسن مالکی رحمه الله از سامره بود و از اقران نوری.

در مجلس وی توبه کرد.

او گفت: «صبر کردن از خوی است و خشنود شدن از خوی کریمان».

O, Samirədə yaşayırdı. Nurinin yaxınlarından sayılırdı. Onun qulluğunda olarkən tövbə etmişdir.

O, deyirdi:

- Səbirli olmaq kamillik əlamətidir.
- Qanelik kərimliyin (bağışlamağın) əlamətidir [12, s.52^b].

Təsəvvüf tarixində önəmli yerə malik olan məktəblərdən biri də «Misir məktəbi» olmuşdur. «Misir məktəbi»nə mənsub olub haqlarında «Munisnamə»də oxuduğumuz, amma başqa heç bir mənbədə bir məlumat əldə edə bilmədiyimiz bəzi övliyaları da nəzərdən keçirək:

Əbülhəsən əs-Şayiq əd-Dinəvəri

ابوالحسن (الصایغ) الدینوری رحمه الله از بزرگان و پیران و در مصر فرمان یافت.

ابو عثمان مغربی گفت: «از پیران کسی نورانی تر از شیخ ابو یعقوب نهر جوری ندیدم و اهل تر از ابوالحسن دینوری».

O, böyük pirlərdən idi. Misirdə vəfat etmişdir. Əbu-Osman Məğribi deyirdi ki, şeyx Əbu Yaqub Nəhruridən nurani və işıqlı pir, Əbülhəsən Dinəvəridən isə kamil pir görə bilməmişdir [12, s.52^a].

.....Bonan.....ibn Abdullah.....

.....بنان.....بن عبد الله..... از اکابر اهل مصر بود وی گفته که بنده که به دل و پیمان با حق تعالی بود نخست چسبزی که حق تعالی او را کرامت کند آن باشد که او را مستغنی سازد از خلق.

O, Misirin görkəmli adamlarından olmuşdur.

O, demişdir:

«Ulu Tanrı, ürəkdən Onunla əhd-peyman bağlayan bəndəsinə bağışladığı ilk şey, onun xalqa möhtac olmamasını təmin etməyidir» [12, s.57^a].

Cəfər ibn Əhməd Əbül-Qasım Razi

جعفر بن احمد ابوالقاسم رازی رحمه اله فرید مصر و وحید روزگار خود بود.

گفت: «صحبت نکن با اهل بدعت و به گذار آنچه از بهر امید که داری».

ابوبکر طمستانی نکته خوب می فرماید که زندگانی نیست مگر در مردن. یعنی تا تن نمیرد جان به حیات حقیقی نه رسد.

O, Misirin görkəmli şəxsiyyətlərindən və dövrünün tək pirlərindən olmuşdur.

O deyirdi: «Əhli-büdətlə müsahiblik ümidi kəsər, ümidinizi qorumağa çalışın».

Əbubəkr Təmistani gözəl bir mövzuya işarə edərək deyirdi: «Həqiqi həyat ölüm ilə başlayır, daha doğrusu cism ölməyincə ruh həqiqi həyata qovuşa bilmir» [12, s.60^a].

Bir başqa təsəvvüf məktəbi «Şam məktəbi» olmuşdur. «Munisnamə»də haqlarında müəyyən qədər məlumat verilmiş «Şam məktəbi»nin bəzi nümayəndələri haqqında da başqa mənbələrdə məlumat əldə edə bilmədik. Bu məlumatları nəzərdən keçirmək məqsədəuyğun olar:

Məhəmməd

محمد..... از پیران شام بود و علم حقیقت و منتقی بود از نسای شریعت.

او گفت: «چنانکه برا نبی ظاهر کردن مخبرات و اجب بود و برا ولیان پنهان کردن کبرهاست تا خاق در فتنه و بلا نیفتند».

O, Şamın pirlərindən sayılırdı. O, həqiqət elmində alim idi. Şəriət qanunlarına görə günah hesab olunan hər bir şeydən, demək olar ki, uzaq idi.

Onun fikrincə, peyğəmbərlərə öz möcüzələrini zahir etmələri vacib sayılırsa, övliyaların kəramətlərinin gizli qalması vacibdir. Bu zərurət ondan doğur ki, xalqın içində fitnə - fəsad yaranmasın» [12, s.50^b].

Əbül-Həsən

ابوالحسن مز رحمه اله از بزرگان اهل شام بود.

او گفت:

- قیمت هر کس به قدر همت وی بود.

- و هر که را همت دنیا باشد او را هیچ قیمتی نیست.

- و هر که را همت رضای حق تعالی باشد، از وی قیمتی تر در کل عالم کسی نیست.
معرفت خلاف داشتن همه چیزهاست که در وهم نه گنجد
و همو گفت:
- ضعیف تر کسی آنست که، با شهوت خود بر نیاید.

O, Şamda yaşamış və oranın hörmətli pirlərindən sayılmışdır.

O, demişdir:

- Hər kəsin dəyəri onun öz hümmətinə görədir.
- Dünyanı sevən iradəsizlərdə dəyər və qədər ola bilməz.
- Öz hümmət və iradələri gücünə Allahın lütfünü qazanmış şəxslər bütün aləmdə ən dəyərli və ən saleh insanlardırlar.
- Mərifət və bilik insan təsəvvürünə sığmayan qüdrətə malikdir.
- Öz tamah və arzularının qarşısını alıb, onu cilovlaya bilməyən birisi isə ən zəif adamdır [12, s.52^b].

Təsəvvüf tarixində «Bəsrə məktəbi» də öz-özlüyündə bir çəkiyə malik olmuşdur. Başqa mənbələrdə araşdırıb tapa bilmədiyimiz, «Munisnamə»də haqqında məlumat olan bir başqa övliya da məhz Bəsrə məktəbinə mənsubdur:

رحمه اله از بصره بود. مدت سه سال در کاسه سر جانوری مجاور شد و به در نیامده و در آنجا
خدای را عبادت می کرد. از او پرسیدند که عبادت چیست؟
گفت:

- توحید با خدا به دل و زبان راست بودن است و سیرت و فرموده رسول الله را (ص) نگاه داشتن و بر رایتی
دیگر گفت:

- توحید آنست که چهار چیز نگهداری:

- یکی وفا به عهد .
- دوم حد فرمان خدا.
- سیم راضی شدن به آن چه حق متعال روزی کند.
- چهارم شکر کردن به آن چه باشد و صبر کردن بر آن چه نباشد.

O, Bəsrədən idi. O, üç il müddətində bir heyvanın kəllə sümüyü ilə bircə bir mağarada qalmışdır. Üç il oradan çıxmamış və orada Allaha ibadət etmişdir.

Bir gün ondan ibadətın nə olduğunu soruşmuşlar.

O demişdir: «İbadət ürəkdən Allaha inanıb ona tabe olmaq, həmçinin onun peyğəmbərinə inanıb əmrinə itaət etməkdir».

Başqa bir yerdə yenə də demişdir:

- Tövhid dörd şeyi gözləmək deməkdir:
- Birincisi, öz vədinə sadıq qalaraq, onu yerinə yetirmək lazımdır.
- İkincisi, Allahın əmrini yerinə yetirmək lazımdır.
- Üçüncüsü, Allahın verdiyi ruzinin qədrini bilib, Allaha şükr etmək lazımdır.
- Dördüncüsü, Allahın verdiyi nemətlərdən razı qalıb, daima şükr etmək və vermədiyi şeylərə görə isə kədərlənməyib, dözmək lazımdır [12, s.53^a].

Əbu İshaq Müzəffər əl-Qureyşi

ابواسحق مظفر القریشی رحمه اله پیری عظیم متورع و متدین بود. و صحبت ابو عبدالله مغربی یافته بود. او گفت: « سفله آن بود که چیزی به کسی بخشد و بدان منتهی بروی نهد».

O, bir mömin, bir zahid olmuşdur. O, Əbu Əbdullah Məğribinin musahibi və şagirdlərindən biri kimi tanınmışdır. O, Abdullaha yetirməsi, və onun mənsub olduğu təriqətin davamçısı idi.

O, deyirdi:

- Birinə bir şey bağışlayıb sonradan onun boynuna minnət qoyan adam alçaq adamdır. [12, s.57^b,58^a].

Əbu İshaq Müzəffər Əl-Qureyşi Əbu Əbdullah Məğribinin musahibi olmuşdur. Məğribinin isə zəmanəsinin böyük pirlərindən olması artıq məlumdur.

Əbubəkr ibn Xosrov əl-Ustadın «Munisnamə»sində adları çəkilən, haqlarında müəyyən məlumat verilən övliyaların bir qismi haqqında isə başqa mənbələrdə heç bir məlumat yoxdur. İndi onları da nəzərdən keçirək.

(.....) رحمت الله از پیران بزرگ بود و پیران اوایل دیده بود

او گفت: « رستگاری به طاعت کردن بسیار نیست، الا در اخلاص نیت است به خدای تعالی خالصاً کلهها ». و همو گفت: «چنانکه خدای تعالی ضمان روزی بنده کرد که به وی رساند بر بنده فریضه کرده که توکل به او کند». از و پرسیدند که ضعف خلق چیست؟

گفت: « ضعفشان هر چه غایت تر است و دعوی شان هر چه بزرگتر».

همو گفت: « عاقل آنست که به آن نکرد که از وی غافل نیست و رضای آن نگاه دارد که از حال به حال نگرند. و آن را شکر گوید که پیوسته نعمت به او می رساند و عجزش در نیاید. که از وی غافل نیست. و رضای آن نگاه دارد که از حال به حال نگرند و آنرا شکر گوید که پیوسته نعمت به او می رساند و عجزش در نیاید. و آنرا بندگی کند که از پادشاهی بدر نتواند رفتن».

و همو گفت که، « صلاح کودکان در کتاب است و صلاح دزدان و راه زنان در زندان و صلاح زنان در خانه نشستن و صلاح پیران در مسجد نشستن است».

Bir başqa böyük pir var imiş. O, əvvəlki pirlərin bir çoxunu görübmiş.

O demişdir: «İnsan yalnız ibadətlə özünü xilas edə bilməz, niyyəti təmiz olmalıdır».

Başqa bir yerdə demişdir: «Ulu Tanrı bəndəsinin ruzisinə özü zəmin durmuşdur. O, bəndələrinə onun himayədarlığına inanıb, ümid bəsləmələrinin vacibliyini bildirmişdir».

Onadn xalqın zəifliyi barəsində soruşanda demişdir:«Xalqın zəifliyi böyükdür, amma iddiası ondan da böyükdür».

Bir dəfə isə belə söyləmişdir: «Aqil insan Tanrısından xəbərsiz bir iş tutmaz, o mütləq Onun razılığını almağa çalışar, çünki O dəyişməzdir. Aqil Onun verdiyi ruziyə görə şükr edər. O özünü Allaha təslim etməklə Onun daimi hökmranlığını qəbul etmiş olar».

Bir başqa yerdə söyləmişdir: «Uşaqlara kitab oxumaq, oğru və yol kəsənlərə zindan, qadınlara evdə oturmaq, qocalara məscidə gedib ibadətlə məşğul olmaq məsləhətdir. [12, s.44^b, 45^a].

Gördüyümüz kimi, bu övliyanın adı, mənsub olduğu məktəb, istinad etdiyi fikir, tövbə etmə səbəbi açıqlanmamışdır, amma hadisələrə münasibəti, onları dəyərləndirməsi müəyyən fikrə gəlməyə imkan verir.

Bir başqa övliya haqqında oxuyuruq:

..... رحمه الله امام عهد و پیشوای وقت بود و سخت عارف و عالم و محقق بود از اصحاب خویش یکی را گفت بر تو باد که چهار چیز را نگاه داری تا هم در دنیا مذکور گردی هم در عقبی مشکور. - یکی راست گویی و راست کاری.

- دوم امانت داری.

- سیم با دوست، دوست باشی

- و چهارم با دشمن دوست دشمن.

همو گفت:

- زینهار تا چیزی به نا چیزی نه فروشی

- و نا چیز را به چیز نخری

- یعنی دین را به دنیا نه فروشی

- و دنیا را به آخرت نه خری که

- هر که رضای خدا به دنیا بفروشد نه از دنیا برخوردار یابد و نه از حق تعالی

- و هر که دنیا را به عمل آخرت طلب کند در آخرت بی نصیب ماند، چنانکه پیغمبر صلی اله علیه

فرمود.....

Öz dövrünün imamı və zəmanəsinin qabaqcıllarından olmuşdur. O, böyük üləma, arif və tədqiqatçı idi. Öz müridlərindən birinə demişdir: sən dörd şeyə riayət etməlisən:

- Birincisi, düz danış, düz işləməlisən.
- İkincisi, əmanətə xəyanət etməməlisən.
- Üçüncüsü, dostluqda sədaqətli olmalısən.
- Dördüncüsü, dostunun düşməni ilə düşmən olmalısən.
- Beləliklə dünyada sayılanlardan, axirətdə isə seçilmişlərdən olarsən.

Başqa bir yerdə demişdir:

- Çalış dəyərli şeyi, dəyərsiz şeyin qiymətinə satmayasan!
- Heç vaxt dəyərsiz şeyi, dəyərli şeyin qiymətinə alma!
- Heç vaxt dini dünyaya satma! Dünyanı axirətin dəyərinə alma!

Demişdir:

- Allahın razılığını dünyaya satan kimsə nə dünyadan bəhrələnmə bilər, nə də ulu Tanrıdan.
- Dünyanı axirət üçün istəyən adamın axirətdə əli boşa çıxar. Necə ki, peyğəmbər demişdir: [.....]». [12, s.55^{a,b}].

Əbül-Xeyir ət-Tinani əl-Əqtə:(Əbu Yaquub əl-Əqtə)

ابوالخير التيناني الاقطع يا ابو يعقوب الاقطع

رحمه اله سخت بزرگوار بود.

او گفت: « هیچ آفریده به درجه بزرگ نه رسیده مگر به نگاه داشت امانت و گذاردن فریضای خدای و هم صحبتی بزرگان و خدمت درویشان».

O, alicənab insan və böyük pirlərdən olmuşdur.

O deyirdi:

- Əmanəti qorumağı bacaran kəs öz gözəl xislətinə görə həyatı boyu yüksələcəkdir.
- İnsan Allahın vacib etdiyi əməlləri yerinə yetirib, böyüklərin söhbətlərinə qoşulub, çalışmalıdır ki, mütəmadi dərvişlərə qulluq göstərsin [12, s.56^a].

Əbülhəsən

ابوالحسن رحمه اله گفت: «اصل دوستی آن بود که خشنودی دوست جوید».

O, deyirdi: «Həqiqi dost, öz dostunun xeyrini gözləməlidir» [12, s.58^a].

İshaq

اسحق از پیران بزرگ بود.

او گفت: «هر که قیام کند به ادب شریعت و علم حق تعالی او را به مقامی بزرگ رساند».

O, dövrünün böyük pirlərindən sayılırdı. O, deyirdi:

- Ədəb-ərkanla elmə və şəriətə qulluq göstərmək istəyən adamı böyük Tanrı yüksək dərəcəyə qaldırır» [12, s.58^a].

Yəhya Əmmar Əşşeyban

یحیی عمار الشیبان خفته بود و از وی پرسیدند که مرید خویشتن را ریاضت چون فرماید؟
گفت:

«به صبر کردن و فرمان برداری نمودن و هم صحبتان سکان بودن».

Ondan, yatmışkən öz müridlərinə riyazəti necə əmr etdiyi barədə soruşmuşlar.

O, demişdir:

- Səbirlə, dözümlə.
- Tapşırıqların düzgün yerinə yetirilməsi ilə.
- İtaətkarlıqla.
- Bir də itlərlə müsahib olmaqla [12, s.59^a].

İsmayıl.....

اسماعیل رحمه اله گفت: «أفت بنده پسندیدن نفس خود باشد به علمی و هنری که در وی نباشد».

Allahın bir çox bəndəsinin böyük eybi və qüsuru sahib olmadıqları «O, rəhmətlik demişdir:
[12, s.59^b]»elm və sənətlə öyünməklərindədir

Əbu Hüseyin

ابوالحسن از جمله اوتاد و عباد بود او را از حقیقت تصوف پرسیدند جوابی به غایت دقیق و پسندیده باز داد
گفت:

- «تصوف پیش از نسبت با خلق و اصحاب صفا حقیقت بود و نام نه. چون با ما افتاد نام هست حقیقت نه».

Bu rəhmətlik övtad və abid idi. Bir dəfə ondan təsəvvüfün mahiyyəti barədə soruşmuşlar. O çox dəqiq, çox düzgün və təqdirəlayiq bir cavab vermişdir.

O demişdir: «Təsəvvüf əvvəllər quru ad deyildi, bir həqiqət idi, lakin xalq «Səfa əhli» (İxvanüs-səfa ya əshabi-səfa deyilən məşhur sufi təriqəti nəzərdə tutulur- İxvanüs- safa X yüzilliyi sonlarında Bəsrədə yaranmış dini, fəlsəfi, siyasi, və elmi amaçları olan; gizli fəaliyyət

göstərən bir fəlsəfi cəmiyyət olmuşdur) (9, s.11) və bizimlə əlaqə yaratdıqdan sonra artıq həqiqət deyil, quru bir ad oldu.

Bu çox dəqiq, çox düzgün və təqdirəlayiq bir cavab idi [12, s.59^b].

Gördüyümüz kimi Əbu Hüseyn də zəmanəsində övtad və abid kimi tanınmışdır. Bu isə Əbu Hüseynin də nüfuzlu bir şeyx olduğuna dəlalət edir.

Yenə də haqlarında heç bir məlumata malik olmadığımız bəzi övliyalar haqda «**Munisnamə**»də yazılanlara nəzər salaq:

..... گفت: «عظیم تر حجابی میان خالق و مخلوق مشغولی نفس است به دنیا و امور دنیا».

O deyirdi: «İnsanların dünyadakı əyləncələrlə məşğuliyyətləri Xaliq ilə məxluqun arasına hicabdan tünd və qalın bir divar çəkir». (12, s.60^b)

Bir başqa sufi haqqında oxuyuruq:

..... رحمه اله گفت: «هم صحبتی کودکان با پیران از توفیق خداست».

همو گفت که، «رنج زاهدی بر من است و رنج عاقبت بر دل».

او گفت: مردی را دیدم در سفر که به یک پای میرفت.

گفتم:

- ای شیخ چرا سفر می کنی؟

گفت:

- زیرا که من خود در سفر می بینم. یا راحت می سازم و از رنج نمی نالم و به ره مقصود رساند

O, deyirdi: - «Pirlərin kiçik uşaqlarla ünsiyyət qurub söhbət etməkləri Allahın bəxş etdiyi uğurlardan biri hesab olunur».

Başqa bir yerdə yenə demişdir: «Zahidliyin əzabları mənimdir, axirətin əzabları isə ürəyimin».

Bir yerdə danışırdı:

- Səfərdə idim, bir adam gördüm. O, bir qıçı ilə yeriyirdi, ona dedim:

-Ey şeyx sən bir ayağın yoxdur nə üçün səfərə çıxmısan?

O, dedi:

- Mən özümü həmişə səyahətdə hiss edirəm, özümü səyahətdə rahat hiss etdiyimdən heç vaxt səyahətdə əzab çəkmirəm. Belə bir səyahət məni məqsədimə aparıb çatdırır.

(12, s.60^b61^a)

Gördüyümüz kimi, Əbubəkrin bizə gəlib çatmış «Munisnamə»si öyrəniləsi, tədqiq olunası, araşdırılması material baxımından çox zəngin və dəyərli bir əsərdir. Bu əsər hələ çox tədqiqatların obyektinə olacağına şübhə yoxdur.

Ədəbiyyat

1. Əliyev R.M. (1987), Əbubəkr ibn Xosrov və onun "Munisnamə" əsəri. "Azərbaycan" jurnalı, № 4.
2. Munisnamə. Tərcümə və ön söz Hacı Səbuhi İbrahimovundur. Naxçıvan, "AzTU", 2008, 144 s.

3. Rzayeva R.N. (2020), Əbubəkr ibn Xosrov əl-Ustadın «Munisnamə» III və IV fəsilləri ilə Fəridəddin Əttarın «Təzkiyə ü-övliya» əsərinin müqayisəli tədqiqi, Elmi İş.
4. Rzayeva R.N. (2020), «Munisnamə»də adları çəkilən bəzi Sufilər haqqında» Humanitar və İctimai Elmlər üzrə I Beynəlxalq Elmi Konfransın Materialları, Bakı, s.69-76.
5. Təsəvvüf Tarixi
6. Алиев Р.М. (1987), "Мунис-наме" Абу Бакра ибн Хосрова. Вопросы восточной филологии. Баку, 226 с.
7. Божественные слова. Фольклор и литературные памятники Азербайджана. Составление А.М.Багирова. М., «Художественная литература», 2010, 728 с.
8. Мунис-наме. Пер. с фарси, предис. и комм. Рустама Алиева. Баку, «Язычы», 1991, 584 с.
9. Vahit Celal İhvan-ı Safa'da mutluluk düşüncesi. Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi ISSN: 2148-3507 e-ISSN: 2619-9343 Cilt: 5, Sayı: 9, ss. 11-17 Bahar 2018 Bartın – Türkiye

Fars dilində:

10. علی بن عثمان هجویری. کشف المحجوب. به کوشش فریدون آسیا بی عشقی زنجانی. قم: موسسه فرهنگی و اطلاع رسانی تبیان، 1393
11. شیخ ابو حامد محمد بن ابوبکر ابراهیم فریدالدین عطار نیشابوری تذکرة الأولیاء از روی نسخه رنولدالن نیکلسون به کوشش: اب توکلی
12. مونس نامه. نسخه خطی موزه بریتانیا. شماره 9317.

13. <http://www.qkazimov.gen.az/arxiv/r19.htm>